

פרוטוקול מס' 333

מישיבת ועדת העבודה ביום ד' י"ח בסיון תשל"ו - 16 ביוני 1976, בשעה 8.30

נ כ ח ו:

חברי הוועדה:

- ש. ארבל-אלמוזלינו - יו"ר
- י. ז. אמיר
- מ. גח
- ל. דיציאן
- י. דדניצקי (יודין)
- מ. ורטמן
- ה. זיידל
- מ. כהן
- ד. לוי
- א. לין

מוזמנים:

- סגן שר החקלאות ג'. מוערי
- מ. פלאח - מתאם לעניני הדרוזים
- כ. קאסם - יועץ לשר המסחר והתעשייה
- א. בידץ - מינהל סקרעני ישראל
- ו. יקוני - מליג (הגלג)

מזכיר הוועדה:

מ. משולם

רשמה:

מ. הלנברג

סדר-היום:

שיכונים לחיילים דרוזים משוחררים -
הצעה לסדר היום של חבר-הכנסת ג'. מוערי.

דרכים למימוש זכויות החיילים המשוחררים
הדרוזים - הצעה לסדר היום של חבר-הכנסת ד. זכין.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: אני פותחת את הישיבה ומקדמת בברכה את סגן שר החקלאות, שיח ג' עבר מועדי, את מר פלאח, מתאם לעניני הדרוזים במשרד ראש הממשלה, את מר כמאל קאסם, יועץ לשר המסחר והתעשייה ואת מר בידץ, ממינהל מקרקעי ישראל.

שיכונים לחיילים דרוזים משוחררים - הצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת ג' עבר מועדי

דרכים למימוש זכויות החיילים המשוחררים הדרוזים - הצעה של ח.כ. זכין ושיכונים לחיילים דרוזים משוחררים - הצעה של ח.כ. ג' מועדי

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: בישיבתנו לפני כשבועיים השתתף בה סגן-שר החקלאות רק בסופה. הבטחתי לו שבישיבה הבאה נשמע ממנו על הסעיה כפי שהוא רואה אותה. אני מתכבדת לתת לך את רשות הדיבור, אדוני סגן-שר החקלאות.

ג' מועדי: בפתח דברי אני מבקש להודות ליושבת ראש הוועדה על הדיון המעמיק בנושא וכן להודות לחברי הוועדה.

כשאנחנו מדברים על חיילים משוחררים דרוזים, אנחנו אומרים את הדברים בגאווה. אני מניח שאילו היינו מדברים בתל-אביב על חיילים משוחררים, הכל היו לועגים לנו, כי רוב האנשים בתל-אביב הם חיילים משוחררים. אבל כאשר אנחנו מדברים על חיילים משוחררים, יש לכך משמעות, כי מדובר ב-400 חיילים דרוזים משוחררים החיים בקרב כחצי מיליון שאינם חיילים משוחררים. אנחנו מרגישים במשמעות הזאת בכל מצב כשפורץ משבר או מתח. בקרב חלק מאזרחי המדינה נראה החייל המשוחרר הדרוזי כלוחם וכנאמן, ומצד שני יש הרואים בו אויב. כך צריכים לראות את הדברים מבחינה נפשית ורגשית.

הצעיר הדרוזי, עד שהוא מסיים 12 שנות לימוד, מהווה מעמסה כלכלית על אביו, ולאחר שסיים את לימודיו - הוא נקרא לשירות חובה ומתגייס, בשעה שמי שאיננו מתגייס - או שהוא יוצא לעבודה או שממשיך ללמוד. מכל מקום, מי שאיננו מתגייס מרוויח במשך 36 חודשים בשעה שלמגהייסיש הוצאות שאביו מכסה אותן.

נכון שגם אחינו היהודים מתגייסים, אלא שהשוני בינינו ובין אחינו היהודים הוא בכך שאנחנו חיים בכפרים ומתפרנסים מחקלאות, ולרוב על אדמה הררית וסלעית. כתוצאה מהעובדה שאנחנו מקבלים על עצמנו את חובת הגיוס, אנחנו הופכים את אדמותינו לאדמות בור. יתר על כן, מכיוון שאנחנו מתגוררים על אדמות סלעיות, הרי לפי החוק הממשלה יכולה לקחת אותן מאתנו בנימוק שמדובר באדמה שאיננה חקלאית אלא אדמה סלעית. ואמנם, מינהל מקרקעי ישראל לקח חלקים גדולים מאדמות הדרוזים. האדמות נלקחו אמנם לפי החוק, אלא שהחוק הוא שרירותי. צריך לזכור שנוסף לחוק יש גם צדק טבעי וכאשר החוק נוגד את הצדק הטבעי - יש לקבל את הזכות בהתאם לצדק הטבעי.

אני רוצה לציין כי עדתנו תדמה ונתנה למדינה עשרות אלפי דונמים. אדמות אלה לא נלקחו בדרך של הפקעה אלא המינהל לקח אותן למטרות קונסטרוקטיביות. נמצא כי למעשה העדה הדרוזית תרמה את חלקה לא רק מן הבחינה הבטחונית אלא גם מהבחינה הכלכלית שהיא הבחינה החשובה ביותר לאדם. למעשה, מן הבחינה הכלכלית אנחנו מרגישים את עצמנו כעדה החלשה ביותר בישראל.

ג'. מועדי:

אנחנו חיים עם פוסלמים ועם נוצרים ואנחנו רואים במו עינינו את העוצמה הכלכלית אצלם לעומת החולשה הכלכלית הקיימת אצלנו, וזה נוסף לנושא הקשור לחינוך או למדע. אנחנו מפגרים אחרי עדות אחרות מבחינה השכלתית, חינוכית ותרבותית. ידוע שלאב משפחה אצלנו יש 10 - 12 בנים ובנות, מצב השונה בהשוואה לעדות אחרות. אני מכיר משפחות שאב השיא בבת אחת שלושה ילדים שלו. אני מכיר משפחה שחמישה מבניה שרתו בצבא באותו זמן. מצב זה מכביד ביותר על אב המשפחה והוא עומד בפני קשיים כספיים וכלכליים. יש מקרים רבים בהם האב נתקבל בקשיים, מפני שאין ברשותו אדמות לבנות בתים לבניו ומצד משרד הפנים אין הענות להרחבת איזור הבנייה של הכפר או לפחות לתת לו רשיון בנייה.

גם הענין של קבלת הלוואות כרוך בקשיים מרובים. בדרך כלל על מבקש ההלוואה לטרוח, ללכת ולשוב במשך ששה חודשים כדי לקבל הלוואה, ואת ההלוואה עליו להתזיר בצירוף ריבית המכבידה עליו.

זה המצב הקיים אחרי תקופה של עשרים-ושמונה שנים בהם הוכיחו הדרוזים שאפשר לסמוך עליהם ועל החייל הדרוזי, אשר השתתף במלחמות השונות, והשבח לאל, ישראל ניצחה בהן, גם כיום נמצא החייל הדרוזי בשטחים ובגבולות. אנחנו יודעים שהאדם נלחם למען אושרו. אנחנו אמנם אומרים שאנחנו מאושרים אולם ביחס לחובות שאנחנו ממלאים טרם קיבלנו את מלוא הזכויות. אנחנו מבקשים שחברי הכנסת ידעו להעריך את הנסיבות שבהן אנחנו חיים ויתנו לנו אפשרויות לא רק כמו שיש לאחינו היהודים, שהם מסודרים מאתנו, אלא יותר, כדי שנוכל להסתדר, ביחוד במה שנוגע לשיכונים לחיילים דרוזים משוחררים.

ביקרתי עם שר החקלאות ברמת-הגולן ומצאנו שהממשלה סיפקה מקורים לשם קירור הפירות. הממשלה הציעה גם הלוואות אלא שהדרוזים טענו שאינם יכולים לקבל הלוואות מפני שאין הם יכולים לפרוע אותן והממשלה החליטה לתת מענקים.

במה שנוגע לחיילים הדרוזים המשוחררים, צריך שתהיה אדמה כדי להקים עליה מבנים לחיילים המשוחררים. אני מכיר משפחות רבות שהילדים וההורים כולם מתגוררים בבית אחד, וזה במאה העשרים כשאנחנו חיים במדינה דמוקרטית ומודרנית. אנחנו חייבים לשתף פעולה, כולנו, כדי למצוא פתרון שורש ומהר לבעיה הזאת.

אני מודה לכולם.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: תודה לסגן שר החקלאות.

בישיבה הקודמת, בה שמענו את דבריו של חבר-הכנסת זכין, אשר הציג את הבעיה מנקודת ראות שלו, השתתפו מר אבני, האחראי בין היתר גם לבנייה בכפרים הדרוזיים, היה אתנו גם מר אלחנן ישי ממשרד הבטחון. מר אבני הציג את הדברים בצורה ברורה ביותר וציין מה הבעיות לפניו עומד משרד השיכון לקראת השנה והשנתיים הבאות, מבחינת הסיוע והעזרה שיינתנו לבני העדה הדרוזית, וביחוד לחיילים המשוחררים הדרוזים.

מר אלחנן ישי ציין, כי דלתוך התעשייה הצבאית נפתחו בפני הדרוזים אלא שאין מועמדים לעבודה. סגן שר החקלאות עורר את השאלה של יחידות צבאיות מעורבות לדרוזים וליהודים. מר ישי ציין שנעשות פעולות ונעשים מאמצים ללכת לקראת האפשרויות האלה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: נמשיך היום בשמיעת הדברים מאספקטים נוספים. יש מקום לשמוע מה דעתם של אנשי מינהל מקרקעי ישראל מן הבחינה של הקצאת קרקעות לבנייה בכפרים הדרוזים, מה הקשיים ומה הבעיות וכמובן מה התכניות. ידוע שבכפרים הדרוזים נבנים בתים של קומה אחת, כל משפחה בונה לעצמה, והיא זקוקה לשטח גדול.

התעוררה גם שאלת התעסוקה, לא רק זו שבמסגרת משרד הבטחון אלא לגבי הכשרה מקצועית, הסבה ולימוד. אני מקווה שמר חבושי ממשרד העבודה ישכיל אותנו בנושא זה.

הועלתה גם שאלת התיעוש של הכפר בכלל, נושא שהעללנו אותו מספר פעמים בישיבות שלנו. אני מקווה שגם בנושא זה נוכל לשמוע היום יתר פרטים, ביחוד לגבי האיזורים החדשים בגלל, אשר פיתוחם יביאו ויסייעו לפיתוח של הגליל ולאכלוסו. מנציג משרד המסחר והתעשייה נשמע פרטים על תכניות המשרד לגבי הכפר הדרוזי, קידומו ופיתוח.

א. בידץ: קראתי את הפרוטוקול של הישיבה הקודמת, שאליה לא הוזמנו, וראיתי שנעשה סקר לגבי מצב הקרקעות של המדינה, שבתחומי הכפרים. עלי לציין, בשלב זה, כי הקרקעות של מינהל מקרקעי ישראל, שבתחומי הכפרים, הועמדו לרשות התכנון, אם לצרכי מטרות ואם לצרכי שיכונים. ברור שהמצב שונה מכפר לכפר.

הצענו בוועדת המנכ"לים, שיחד עם משרד הפנים נתכנן שטחים של המינהל, שבסמוך לשטחי הבנייה, כדי להרחיב את תחום הבנייה ועל-ידי כך לתת פתרון לשאלה של מוסדות ציבור ושיכונים באותם מקומות שבהם אין למינהל קרקעות בתחום השיפוט הנוכחי. דבר זה מחייב עבודת צוות של המינהל יחד עם משרד הפנים. אנחנו מוכנים להשתתף באותו תכנון. אינני יודע אם נעשה זאת דרך ועדת המנכ"לים. מכל מקום, אפשר לקבל על כך החלטה מיידית ולגשת לתכנון כדי להרחיב את שטח הפעולה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: באיזה מצב זה נמצא? מה בדיוק ההצעה שעליה אתם מבקשים לקבל החלטה?

א. בידץ: שהמינהל, בתיאום עם משרד הפנים, יגש מיד להכין תכנית מתאר לכפרים הדרוזים, ובאותם כפרים שבהם אין לנו קרקעות - נרחיב את איזור הבנייה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: באיזה כפרים מדובר?

א. בידץ: יש לנו פירוט לגבי כל כפר. יאפשר לומר שהחלטה כזו צריכה להתקבל לגבי כל הכפרים. כי גבולות הכפרים כמעט ולא נשתמנו מאז קום המדינה והגיע הזמן להרחיבם. כדי שנושא התכנון יידחה קדימה, כי תמיד תולים את הפיגור בהעדר תכנית מתאר, אמרנו שאנחנו מוכנים להקצות קרקע אפילו אין תכנית מתאר, אם מדובר במבנה ציבורי או בשיכון. אחת הדוגמאות בנושא זה היא פקיעין, שם נעשה מאמץ מיוחד להפשרת קרקע משטח מיועד בתוקף חוק, לרשות שמורותיהטבע. ואמנם, הגענו להסכם עם הרשות והשטח מיועד כיום לשיכון לחיילים משוחררים. כאמור, אנחנו פועלים ולא מחכים לתכנית.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: האם יש כפרים נוספים שבהם נהגתם בצורה זו?

א. בידץ: בוודאי. אבו-סנן, ודלית-אל-כרמל.

א. בידץ: אם יש, לדוגמה, בעיה בקשר לבית-ספר, אנחנו לא אומרים: נעצור את התהליך של מציאות החיים, אלא אנחנו מקבלים אישור קונקרטי.

מאחר שאגף התכנון שלנו התחיל בפעולה, הרי אם תהיה שותפות עם משרד הפנים - הכל יעשה יותר מהר.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: מתי העניין יובא לוועדת השרים?

א. בידץ: אני מציע שהוא יובא מקודם לוועדת המנכ"לים. אני מתכוון להביא את הדברים לפני שר

החקלאות, בחודש זה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: כמה זמן תימשך הכנת התכנית לאחר קבלת ההחלטה?

א. בידץ: כשנתיים, אבל ברגע שיש תפיסה רעיונית אי-אפשר יהיה לתת קרקעות למטרות אחרות.

מ. כהן: למה הכנת התכנית צריכה להימשך זמן כה רב. האם אי-אפשר לקצר את הדרך?

א. בידץ: זה נושא שמשרד הפנים מופקד עליו. מכל מקום, היום יש לנו המכשיר שאנחנו נוכל לתרום, גם תקציבית וגם מקצועית, ולעשות את הדברים בשיתוף פעולה של המינהל, עם המועצה המקומית ועם משרד הפנים. חשוב שתהיה תכנית, ולו גם רעיונית בשלב ראשון.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: לזכותו של המינהל צריך להאמר שהוא לא המתין לתכנית, אלא כאשר נדרש להקצות שטחים למטרות מסוימות - הוא עשה זאת.

מ. כהן: השענה שלי איננה למינהל. אם נניח שמשנת 1960 עד 1976 לא נבנה אפילו שיכון אחד

פירוש הדבר שהיתה הזנחה רבה.

ס. פלאח: הבעיה כיום היא תכנון וסקר צרכים. כיום עדיין לא ברור מה הצרכים בכל כפר. כל עוד אין תכנון ואין סקר צרכים - אי-אפשר להורות ולבקש מן המינהל מה לעשות.

בישיבה הקודמת הסברנו, מר אבני ואנכני, כי בעניין זה מתקדמים בשני מישורים. משרד השיכון הכין ושלח צוותות לכל הכפרים הדרוזים במגמה לערוך סקר לצרכי תשתית כגון: כבישים פנימיים, חשמל, מים, איתור שטחים למוסדות חינוך ומוסדות ציבוריים וכו'. הסקר נעשה, עדיין אין הוא סופי, אבל יש דיווחים מכל כפר מה צריך בו. במקביל הוכנה הצעת תקציב בשעור של 50 מיליון לירות בשיכון, ומשרד החינוך הקציב עוד סכום של 12 מיליון לירות למוסדות חינוך. ברור שהפעולה לא חסתיים במשך שנה, כי היה פיגור של שנים. מכל מקום, הקצב הואץ בהשוואה לזה שהיה לפני כשנתיים.

א. בידע:

נקודה נוספת שאני מבקש לציין. כיום מתנהל דיון ומשא-ומתן עם הסוכנות, בדרג הגבוה ביותר, אפילו זה של ראש-הממשלה, למסור את נושא התכנון בישובים הדרוזים לסוכנות היהודית ולמחלקת ההתיישבות שלה. הכל מקווים שהמשא ומתן יסתיים בהצלחה ואז מחלקת ההתיישבות בסוכנות תטפל בכפרים הדרוזיים כפי שהיא מטפלת בכפרים היהודיים.

כ. קאסם:

אני מבקש לתמוך בדבריו של השייח ג'עבר מועדי על הרגשת הדרוזים המחגיגים לצבא ולסכסם: מי שמכיר את תולדות הדרוזים יודע שנמדינת ישראל חל שינוי היסטורי. בדרך-כלל הדרוזים הלכו נגד הרוב ואילו כאן הם הולכים עם הרוב. בכל מקום הדרוזים צלחמו נגד גיוסם לצבא ואילו בישראל דרשו להחיל עליהם את חוק שירות חובה. כאמור, יש כאן שינוי מן הקצה אל הקצה.

אשר לפתיחת הדלתות של מערכת תע"ש בפני חיילים משוחררים דרוזים, מתקבל הרושם כאילו היתה ציפיה למאות והגיעו רק ששה-עשר. אינני סבור שבעובדה זו יש כדי לאכזב, להיפך. ששה-עשר דרוזים אשר פנו אל התעשיות הצבאיות ולא התקבלו בגלל היותם דרוזים גרמו אצל הדרוזים, המכיר איש את רעהו, לתסיסה נוראה.

מ. ורסמן: זה סודר.

כ. קאסם: אין ספק שצריך להביע תודה למר אלחנן ישי וטוב שהדבר סודר.

אשר לענייני השיכון, יש לי שתי הצעות. מכיוון שהדרוזים אוהבים ומעדיפים לבנות לפי טעמם, אני מציע שמשרד השיכון והמינהל לא יבנו שיכונים לדרוזים אלא יקצו קרקע, תעשה פרצלציה וכל חייל משוחרר יקבל חלקת קרקע פלוס הלוואה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: זו הכוונה.

כ. קאסם: אני תומך בכוונה הזאת ואני מבקש שהיא תמשיך להיות כזו.

אני רוצה להעלות נקודה כאובה בקשר לכפרים המעורבים. אני בא מן הכפר "רמה", שבו מתגוררים 1300 דרוזים. יש בכפר הזה מספר דרוזים גדול יותר מאשר בכפרים אחרים אבל נוצר מצב כאילו הטיפול בדרוזים הוא גיאוגרפי ולא דימוגרפי. על-יד "רמה" או ב"רמה" אפשר לבנות שיכון לחיילים משוחררים, ואם יש נוצרי שהתגייס ושוחרר - גם הוא יהיה זכאי.

הערתו של השייח מועדי על הרגשתם של הדרוזים לעומת הנוצרים ניכרת ביותר בכפרים המעורבים. אני בא ממשפחה ששמונת האחים בה התגייסו לצה"ל. אחד מאחי משרת כיום בצבא. יש לי אח, חייל משוחרר, המבקש הלוואה אבל מכיוון שהוא מתגורר בחיפה ולא בכפר דרוזי, הוא יכול לקבל הלוואה בסכום של 30 אלף לירות בלבד. הוא פנה לבג"צ וזכה בדין. יש רשימה של כפרים הנחשבים ככפרים דרוזיים. סעיף קאסם, שהוא ירושלמי, כשהוא פונה למשרד השיכון אין מי שיטפל בו. אני סבור שכל דרוזי זכאי לקבל הלוואה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: זו צריכה להיות זכות אישית.

ס. פלאח:

אני חייב לציין שחל שינוי בדברים שציין
אותם מר קאסם. בהחלטה של ועדת המנכ"לים
נאמר ש-15 ישובים שיש בהם רוב דרוזי יצאו כליל ממסגרת הטיפול של המחלקות
הערביות והטיפול בהם מבוצע על-ידי המשרדים השונים; באמצעות ועדת המנכ"לים.
יש בעיה של שלושה כפרים: רמה, שפרעם וכפר-יאסיף.

א. לין:

מה דינו של אבו-סנן?

ס. פלאח:

הוא נחשב לכפר דרוזי אם כי פחות מ-50%
מתושביו הם דרוזים. לגבי שלושה הישובים
שהזכרתי, שבהם יש מיעוט דרוזי גדול, הטיפול באיש נשאר במסגרת של המחלקה
הערבית אבל הטיפול באיש יוצא מן המחלקה הערבית. זאת אומרת, שחיל משוחרר
המתגורר בכפר רמה מקבל את המגיע לו לפי הקריטריונים של הטיפול בדרוזים.

א. לין:

ואם מדובר על איש המתגורר במרר?

ס. פלאח:

מרר הוא ישוב דרוזי

כ. קאסם:

אני מבקש שלא ניצור דרוזים מסוג א' מדרוזים
מסוג ב' מפני שהפירוש של מצב כזה עלול
להיות שלא יהיה שיכון בכפר רמה. לדעתי, צריך היה להתחיל בבנייה דווקא
ברמה. נודמן לי לקרוא בעתון "הארץ" ידיעה האומרת שהערבים אינם מתגייסים
לצבא כי הם נוכחים לדעת שהדרוזים אינם נהנים כתוצאה מן השירות הצבאי
 שלהם.

מכל מקום, אני מוצא לנכון להעיר שבכפר

רמה לא נעשה דבר מעולם.

אשר להפקעת קרקעות. אני סבור שהגיע הזמן
להפסיק לדבר עקרונית נגד הפקעת קרקעות. צריך לראות בהפקעת קרקעות דין
כמו מס הכנסה. לא יתכן שנמשיך לטעון כי עקרונית מעשה של הפקעת קרקעות
הוא רע. לא יתכן שננסה לשחות עם הזרם ולומר שמכיוון שיש התנגדות להפקעה -
גם אנחנו נגדה. כפי שאמרתי, יש לראות בהפקעה של קרקעות חוק כמו מס
הכנסה, אבל צריך לסנן את המעשים. אני אומר את הדברים האלה גם בפני
ציבור ערבי. צריך לדבר על נושא זה ביתר עוז.

אשר לתיעוש בסקטור הדרוזי. בפתרון הבעיה
הזאת של התיעוש התרכזנו בנושאים שונים. במשרד המסחר והתעשייה יש החלטה
שבתכנון איזור תפן ישולבו הכפרים הדרוזיים שבסביבה. פירוש הדבר לכלול
את כפרי הדרוזים במערכת כבישי הגישה, ואני מדבר על איזור תפן, והדבר
מתבצע. יחד עם זאת מדובר על תכנון כבישי הגישה בלי לפגוע בקרקעות הכפרים.
לפי הוראות של שר המסחר והתעשייה, בסיכום עם מינהל מקרקעי ישראל, יש
הוראות מפורשות למתכננים לתכנן את הכבישים שלא יחצו כפרים. באיזור
תפן, כל יזם דרוזי הזקוק לקרקע לשם הקמת מפעל, יכול להשתלב. הוא הדין
קבלנים דרוזיים שיציעו עצמם לביצוע עבודות עפר באיזור תפן. ואמנם,
יש לי קרוב העובד שם. הוא עובד במקום עם טרקטור שלו.

הדרוזים מבקשים שהכפרים שלהם יוכרו
כאיזורי פיתוח. מכיוון שאיזורי הפיתוח נקבעו לפי חלוקה גיאוגרפית
נמצא ש-11 כפרים דרוזיים נמצאים במסגרת של איזורי פיתוח א' והיתר -
באיזורי פיתוח ב', פרט לשני כפרים שעל הכרמל, שלפי החלטה של שר המסחר
והתעשייה רואים גם אותם כאילו היו איזור פיתוח ב', כמו עכו. צריך לתת
לכך פרטום.

כ. קאסם:
אשר להקמת מפעלים. כדי להקים מפעלים
ראויים לשמם בכפרי הדרוזים יש צורך
להקים על-ידי הכפרים. אני מדבר על תעשייה זעירה כגון: מתפרה, נגריה,
מוסך וכו'.

ועדת היגוי, כראשותו של סר בידן,
קיבלה החלטה עקרונית, שהמינהל יקצה קרקעות למטרה זו, מאלה שבבעלותו
של המינהל ולא קרקע שבבעלות פרטית.

א. ליו: מי יעסוק בפיתוח?

כ. קאסם: מסרד המסחר והתעשייה.

עדכנו סיוור כדי לאתר שטחים ומדובר על
שני איזורים: אחד בכפר סמר, בשטח של כ-370 דונם, על-ידי המוביל הארצי.
השטח אושר על-ידי הועדות המקומיות ויש בקשות של יזמים להקים שם
מפעלים. האיזור השני הוא על-ידי שזור. כאן מדובר על שטח של 86 דונמים
בלבד אלא שיש כאן בעיה: לפני כ-15 - 20 שנים הוחכרה הקרקע למושב שזור.
אחרי שהתכנית אושרה על-ידי הועדה המקומית והוועדה המחוזית באה התנגדות
מצד מסרד החקלאות.

היור"ש, ארבלי-אלמוזלינו: האם יש כוונה שבכל כפר תוקצה קרקע
לתעשייה?

כ. קאסם:
בכפרים הגדולים. האיזור של שזור הוא
אידיאלי. הוא נמצא על-ידי הכביש הראשי.
כאמור, יש בענין זה התנגדות של מסרד החקלאות מפני שפעם השטח היה שייך
למושב שזור. הם מבקשים אדמה חילופית, או שיש בכך משום קלף לטיקוח.
לדעתי, יש לפתור את הבעיה על-ידי מתן קרקע בחילופין. אני הרחקתי לכת
והצעתי שהשטח של 86 דונמים ישארו במשבצת של המושב ויהיה שם שטח
תעשייה יהודי-דרוזי. אני סבור שיש אפשרות להתגבר על הקושי הזה, ואני
מבקש לדרך את עזרתו של סר בידן.

בכפרים האדריים אנחנו מקימים מפעלים
בין הבתים, כמו בקיבוצים, על חלקות פרטיות. הבאנו את מפעל "בגד-עוד"
לבית ג'אן. זה מפעל שמעסיק בעיקר נשים, שאחרת אולי לא היו יוצאות
לעבודה מחוץ לביתן. במקיעין יש שלווחה של "מקט" שבעכו. בכפר סרד יש
שלווחה של מפעל בחיפה, אשר מעסיק 30 נשים בעבודת אריגה וריקמה. באבו-
סנן יש שלוש מתפרות אשר מספקות חולצות ל"עדין" ולצה"ל. בשזור יש
מתפרה שעובדת בשביל לרדזיה.

אם לסכם את מה שיש כיום בכפרים הדרוזיים,
נדמה לי שאני יכול לדבר על כ-30 מפעלי תעשייה.

היור"ש, ארבלי-אלמוזלינו: מה מספר המועסקים בהם?

כ. קאסם: כ-3000, בני נוער ונשים.

ס. כהן: מה עם המפעל לגרבוניים?

כ. קאסם: יש שני מפעלים גדולים, אחד בדלית-
אל כרמל והאחר בירקה, שכיום מרחיבים
אותו. בירקה יש מפעל של "פיוניר", המעסיק בעיקר גברים. אזכיר גם את
המפעל של קרמני ואת "גיבור", שעכשיו מרחיבים אותו.

כ. קאסם:
אני יכול לסכם ולומר שלפי הנתונים האובייקטיביים יש כיום בכפרים הדרוזיים מפעלי תעשייה רבים יותר מאשר בכפרים הערביים, ואם תיפתר הבעיה, שהיא בשלביה האחרונים, של איתור קרקעות, תהיה תנופה יותר גדולה.

ה. זיידל:
מתוך הנחה שצריך להיות שיתוף מלא בין הדרוזים ובין היהודים אני שואל: אומרים שהצדק חייב לא רק להעשות אלא גם להראות, אבל במקרה זה אני הופך את הסדר ומקשה, האם הצדק אמנם נעשה? האם בתחום התעשייה והמסחר הצדק אמנם נעשה?

כ. קאסם:
אין ספק שהצדק לא נעשה במלואו במשך 28 שנים. זו עובדה שהממשלה הכירה בה ולכן הקימה ועדות לבדוק היכן יש מחולקים. יש שיטות שונות לתיקון המצב. אחת השיטות, אולי, היא לפרוש מן המערך. מכל מקום, כאשר הממשלה הכירה בעובדה שצריך להיות שוויון, הוקמה ועדת מנכ"לים, שהשתתפתי בישיבה הראשונה שלה. אמרתי להם שעבודתה של הוועדה מלווה בספקנות מרובה מכיוון שאין זו הוועדה הראשונה שהוקמה בנושא זה. לאחר זמן מה שמחתי לציין בפני יושב-ראש הוועדה שהספקנות הולכת ונעלמת ונשארת התקוה, כי הוועדה הצליחה להזיז דברים ופתרה בעיות, ואם היא תמשיך בדרך זו יתכן שאפשר יהיה להגיע לתיקון המצב.

ס. ורטמן:
אני מבדך את חבר-הכנסת מועדי על יוזמתו לתת דחף לנושא הדרוזי בכלל והחיילים הדרוזים המשוחררים בפרט. אני מזדהה עם דבריו גם לגבי העבר וגם לגבי ההווה, ביחוד במה שנוגע להזדהותם של הדרוזים עם המדינה והעם היהודי בה.

אנחנו לא צריכים לדון על אחוזי הצדק שבחברה שלנו. אי-אפשר לומר שהגענו לצדק מושלם בכל השטחים. מכל מקום, אין לי ספק שמדינת ישראל חייב לעשות למען העדה הדרוזית יותר מאשר למען אחרים, מסיבות שונות. העדה הדרוזית, לא רק היום אלא גם לפני קום המדינה, היתה חלק בלתי נפרד של המאבק של מדינת ישראל. מספיק אם אציין את סיועם של הדרוזים שישבו ליד ישובים יהודיים, ומיד לאחר קום המדינה - שירות בצה"ל ובמסגרת כוחות הבטחון כגון: משמר הגבול, המשטרה, ויחידות מיוחדות. מדינת ישראל יכולה להתגאות בכך שיחד עם נכבדי העדה הדרוזית הגיעה למצב של שיתוף פעולה מלא ופורה בכל המובנים.

לאחרונה נעשה צעד נוסף, ושמענו על כך, בהחלטת הממשלה להוציא את הטיפול בדרוזים ממסגרת המחלקות הערביות ולהעביר את הטיפול בדרוזים למסגרת הרגילה של משרדי הממשלה.

ההתקדמות באה בשטחים שונים ואין אנחנו יכולים לומר שהיום אנחנו עוסקים בקטע זה או אחר, כי כאן נמצא הקיפוח כולו. את הטיפול בנושא הדרוזי אי-אפשר לראות בנקודה אחת בלבד, אשר לוחצת באותו דגש. כי אם נבדוק מה לוחץ - נמצא שעל כל אחד לוחץ משהו. בוודאי שאסור לנהל ויכוח תוך התלהבות.

אם מאז שנות הששים לא בנו שיכונים, אי-אפשר לומר כי לא נעשה דבר במיגזר הערבי או הדרוזי, כי זה לא יהיה מדויק. אי-אפשר לטעון שלא עשו מאומה בשטחים אחרים, ואינני יודע מה היה עדיף באותו זמן. יתר על כן, המינהל ומשרדי הממשלה עשו גם בענין השיכונים והתקדמו רבות.

יחד עם זאת צריך לזכור, כי הבעיה לא תיפתר אם לא נעשה ניתוח רציני, ולאן דווקא במסגרת של שיכונים לחיילים ודרוזים משוחררים. יש הכרח לסיים אחת ולתמיד את תכנית המיתאר לכפרים הדרוזיים, ואז נפסיק את התהליך של בנייה בלתי חוקית, שהיא תוצאה של המחסור בקרקע, וזה נכון גם לגבי הערבים. אולי אי-אפשר לומר שהבנייה הבלתי-חוקית בכפרים היא אך ורק בגלל המחסור בתכנית מיתאר, אבל אין

ס. ורטמן:
אני סבור שאנחנו לא צריכים להמתין עד שתהיה תכנית מיתאר, כי אם נמתיין - אינני יודע מתי היא תהיה. אינני יודע אם לירושלים ולחיפה יש תכנית מיתאר.

ס. כהן:
לחיפה יש תכנית מיתאר.

ס. ורטמן:
אחרי עשרים שנים.

אני מסכים לדבריו של מר קאסם לגבי הדרוזים בכפרים המעורבים, שאסור לנו לקפח אותם במה שנוגע לבנייה.

אני חוזר ומדגיש שמאז קום המדינה נעשה רבות במיגזר הדרוזי, כי הפיגור בכפרי הדרוזים היה רב. אינני יודע, למשל כמה ישובים דרוזיים היו קשורים לרשת החשמל עם קום המדינה.

כ. קאסם:
אפילו לא אחד.

ס. ורטמן:
היום יש חשמל בכל הכפרים. דבר זה נכון גם במה שקשור למים. כשחבר-

הכנסת אמנון לין היה מנהל המחלקת הערבית של מפי"י, הוא היה בין מניחי היסודות להכנסת מים זורמים לכפרים, שעד קום המדינה לא היו בהם מים זורמים. ואזכיר גם את המיכון בחקלאות. אני סבור שהחקלאות הערבית עברה כבר את החקלאות היהודית במה שנוגע לתפוקה. ובתי-ספר וכבישים, כל אותם מוסדות שצריכים להיות בישוב ובכפר מודרני.

מי שנכנס כיום לכפר דרוזי או לכפר ערבי ועושה השוואה למצב ששרר בהם לפני כעשרים שנים, לא יוכל להכיר את הכפרים, כי חל בהם שינוי אדיר.

נדמה לי שבמה שנוגע לתעסוקה ולתיעוש, מר קאסם לא מנה את כל המפעלים.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:
אני מבקשת שנקבל רשימה של המפעלים.

כ. קאסם:
יש רשימה של 18 מפעלים אשר הוקמו בשנת 1976.

חברת החשמל עוסקת בחיבור של 10 כפרים לרשת החשמל, וב-11 כפרים מבוצעת הרחבה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:
אני מבקשת שנקבל רשימה.

ס. ורטמן:
אני חושב שמפעלי התעסוקה באיזורים הדרוזיים מועדפים על פני הישובים האחרים באותו ותק. יש הבדל בין מפעל בקרית-מוצקין לבין זה שבדלית אל כרמל או עוספיה. המפעלים הצליחו ויש המוכרים כיצואנים שקיבלו פרסים. המפעל בדלית-אל-כרמל קיבל פרס ייצוא על-ידי הנשיא.

עלינו לדאוג לכך שהחייל המשוחרר הדרוזי יוכל לעמוד בפני לעגם של אחרים. צריך להדגיש ולהוכיח שהחייל הנותן ואת חלקו, כאשר הוא משתחרר - המדינה דואגת לו שיהיה לו בית, שהוא הדבר המינימלי שהמדינה צריכה לדאוג לו בשלבים הראשונים אחרי השחרור.

סך חבושי:

אני מודה על ההזמנה להשתתף בישיבה זו.
יורשה לי להעיר מספר הערות כמי שמלווה את העדה הדרוזית מאז קום המדינה. יש עובדת יסוד שכדאי שהוועדה תתייחס אליה. קודם כל עלי להודיע, שאין לזכור על דמה אחת של כל הדרוזים בכפרים השונים. יש פער בין הכפרים עצמם מבחינה של הרמה ההשכלתית, הרמה המקצועית ושאלת האדמות בכפרים. אין להשוות את שזור לז'ולית-אל-כרמל. צריכה להיות התייחסות מיוחדת לכפרים החלשים יותר ויש לתמוך בהם יותר ולסייע להם יותר כדי לאפשר להם שישתוו עם הכפרים אשר נהנו בחלק גדול מן העוגה.

יש כיום שאלה כיצד לחבר את הכפרים לכבישים הראשיים. עד כה סיימנו את העבודה של מערכת הכבישים לרוב הישובים הדרוזיים, כאשר יותר מ-50 קילומטרים נסללו על-ידי מ.ע.צ. כן סללנו למעלה מ-30 קילומטרים של כבישים בתוך הכפרים, כי מדובר בהוצאה כוללת של מעל ל-20 מיליון לירות. נוסף לכך אנחנו חושבים על הרחבת הכבישים שאינם מספקים את הצרכים. לדוגמה, הרחבנו את כביש בית-ג'אן. אנחנו מדברים על כבישים עוקפים כדי לא לחצות את הכפרים. השנה עסקנו גם בהרחבת כביש ג'וליס-ירקה.

אשר לתעסוקה בכפרים. הנשים המעונינות בכך מקבלות הכשרה מקצועית באמצעות משרד העבודה, והולכות ונוצרות זרועות של נשים דרוזיות המלמדות במקומות אחרים, במפעלים מוקמים.

אני חייב להעיר שמוכרח שיהיה סקר ותאום בהקמת מפעלים. לא יתכן שימשיכו להקים מפעלים בכפרים שיש בהם רווייה ואי-אפשר לדלות מהם יותר ובאותה שעה להתעלם מכפרים שאין בהם ולא כלום. אין צורך שתהיה נדידה של אוכלוסין. צריך להיות סקר מוקדם, בשיתוף פעולה עם שירות התעסוקה, במה שנוגע למיקומם של המפעלים, כדי שלא יריבו על האשה העובדת, דבר שסובלים ממנו גם המפעלים והוא גורם בזק בלתי מבוטל למדינה.

ברשותכם, כמה מספרים. 1500 מבוגרים משוחררי צה"ל עברו קורסים מזורזים מיוחדים, באיזור המגורים שלהם. 1800 דרוזיות עברו קורסים בקונפקציה, ועובדות במקצוע זה. 50 פועלים עברו קורסים לרכב, 150 - מסגרות. 300 דרוזים עברו הכשרה מקצועית, לפי רשימה שמית, במקצועות שונים.

כאן אני מגיע לשתי נקודות חשובות ביותר בטיפול בבני העדה הדרוזית. לצערי, אין טיפול בבני הנוער. אין שום גוף אשר יכול להעיד על עצמו שהוא מטפל בבני נוער בגיל 14 - 17 שנים. נכון שחלק גדול מן הנערים הדרוזים ממשיכים את לימודיהם במסגרת בית-הספר התיכון, אבל אין כל טיפול בנושאים מן המסגרת של בית-הספר. לדעתי, יש חשיבות ויש הכרח שיהיה סקר מוקדם, על-ידי המשרדים הנוגעים בדבר, עו על-ידי המכון של משרד העבודה, כדי לבחון מה עתיד להיות לגבי הנוער במשך חמש השנים הקרובות. הנוער ההולך בטל מהווה סכנה גם בתוך הכפר וגם בתוך המשפחה, כאשר אין לו כל עיסוק.

כאשר מדברים על הטיפול בחייל המשוחרר, כאן צריך להקדים תרופה למכה. הייתי מייגע שתהיה ועדה שהשתתפו בה גורמים שונים, ועדה לחיילים משוחררים, אשר תראיין את החיילים כחצי-שנה לפני שחרורם.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו: כמו היחידה להכוונת החייל.

סך חבושי:

כן.

מר חבושי:

לפני הוועדה צדיכים להיות פרטים
לאן עתיד החייל המסתחרר לחזור,
מה ברעתו לעשות ולאן צריך לכוון אותו. כי חשוב שהחייל הדרוזי המסתחרר
יירע לאן הוא הולך ולא יסתובב אחרי השחרור ללא מעש.

ה. זיידל:

האם כיום לא קיימת ועדה כזו?

מר חבושי:

יש ועדה, אבל לא כפי שאני רוצה
לראות אותה. אני מציע שכחצי שנה לפני
השחרור ירואיין החייל העומד להסתחרר, כדי שאפשר יהיה לכוון אותו לתועלת
הכפר ולתועלת עצמו, וכדי שיוכל לתרום לכפר שלו מה שלמד בצה"ל.

ג. מועדי:

זו נקודה חשובה.

מר חבושי:

יש דגישות, ואנחנו חייבים להיות עדים
לכך, כאשר בכפר אחד גרים מוסלמים,
דרוזים ונוצרים. אנחנו חייבים למצוא את שביל הזהב לטיפול בדרוזים, כדי
לא לקומם את המוסלמים וכדי לא לעורר שנאה וקנאה בתוך הקרב בין עדה
לעדה ובין אדם לאדם. אין ספק שחייל משוחרר דרוזי מקבל מפני שמגיע
לו, אבל לא צריך ללבות דגשות ויצרים בנקודה זו.

משרד העבודה עשה למען הכפרים הדרוזיים,
ועשה עבודה יפה גם בנבי-שועייב, מתוך רצון שהדרוזים יתגישו טוב ומתוך
נכונות לטפל בבעיות הנוגעות להם בצורה לא שיגרתית.

ה. זיידל:

בעתון "דבר" של היום יש סיפור על
כפר מוסלמי, שאחרי הפגנה הרבטה שיהיה
במקום מועדון, ואמנם, התחילו לבנות אותו, בשעה שאצל הדרוזים לא בונים.

הי"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

על איזה מקום מדובר?

ה. זיידל:

לא מצויין שמו של מקום.

מר חבושי:

אלה הם דברים ללא שחר. אני מתפלל
על שהעתון מפרסם דברים שאין להם שחר.

א. ליו:

אני חושש שזו שיטה שאנחנו נוקטים בה
לא רק לגבי יהודים - מי שמנפץ שמשות -

מקבל.

מר חבושי:

אין כפר שאין בו תשתית יסודית לחשמל,
מים, טלפון, כבישי גישה.

כפי שציינתי, צריך להרחיב את הפעולה
כדי להתרכז ברור החדש אשר נולד וגדל בישראל, כדי שיוכל להדגיש טוב
בכפר שלו וכדי שיוכל להשתלב בחברה.

בשטח החינוך: אני חושב שאולי יש

אפשרות להתקדם יותר.

ל. דיציאן:

האם יש יוזמה עצמית של תושבי הכפרים
להקמת מועדונים ושירותים אחרים לבני
הנוער במקום? במקטור היהודי יש דברים שאינם נעשים על-ידי המדינה
אלא על-ידי יוזמה פרטית, ואני בטוח שיש דרוזים מבוססים שיכולים לתרום
למען הכלל.

אין דרוזי אחד שהשקיע אגורה אחת
לצרכי הכלל.

א. ליו:

פרט לקאסם.

ב. קאסם:

אני תרמתי סכום של 10,000 לירות
למלגות. הוצאתי גם את החוברת "אל-דרוז". הקמתי מועדון לנוער בכפר
רמה ופימנתי את הקמתו בעזרתם של מר טולידנו, חברת רסקו ומר פלאח
אשר גם הוא עומד לתרום. תרמתי כספים לתיכון בית הקברות בכפר רמה,
וגם פשרד הדתות עזר בענין זה. אני לא היחיד.

אני מסכים להערכה, שכאשר מדובר על
כפרים מעורבים בהם מתגוררים נוצרים, מוסלמים ודרוזים, צריך לעזור
לדרוזים כפי שמגיע להם ולהשתדל לעשות זאת בלי להרגיז את האחרים.
אבל, עצם העובדה שהדרוזים מטיילים ברחובות הכפר כסורים, האם אין בכך
כדי להרגיז?

כאשר נכנסתי לעבוד בתפקידי הנוכחי
היו שני כפרים בלי חשמל, כי תושבי אותם כפרים לא יכלו לשאת בנטל.
דובר אז על הכפרים אל-מעזר ושזור. הזמנתי למקום את השר בר-לב אשר
הסכים לתת להם מענק בשיעור של 50% מאומדן ההוצאות. בזכות אותו מענק
חוברו שני הכפרים לרשת החשמל. היה זה מקרה יוצא מן הכלל יחיד, בתחום
הקו הירוק, שניתן מענק לחיבור לרשת החשמל. אמרו לי אז יחיד: קאסם,
אתה תגרום לבעיות, כי גם המוסלמים יבקשו מענק. השבתי: תשלחו אותם
אלי. ואמנם, בא אלי אחר עבאס וגם הוא ביקש מענק. אמרתי לו: אני מוכן
לעזור לך אם תמציא לי עצומה חתומה על-ידי 100 - 150 מוסלמים אשר
מוכנים להתגייס לזה"ל. הוא הדהר מעט ואמר: אני מוותר על המענק.

אני מעריך מאד את יוזמתם של סגן-שר
החקלאות ושל חבר-הכנסת זכין שהעלו את

ה. זיידל:

הנושא בהצעה לסדר היום.

נכון ציינו החברים, שהבעיה איננה
רק שיכון לחיילים משוחררים דרוזים, אלא היא מעמיקה יותר ביחוד מפני
שלאחרונה אנחנו חיים במתיחות עדתית מסביב לנו ויש חשיבות שהיסוד של
שוויון אצלנו לא רק ייעשה אלא גם ייראה. הופתעתי הפתעה נעימה מן
הדברים ששמענו על עשייתם. כאשר קראתי הבוקר את אשר פורסם בעתון "דבר"
חשבתי שטוב שהוועדה דנה בנושא זה. אחרי ששמענו על מה שנעשה אני יוצא
מעורר מהעובדה שממשלת ישראל עושה למען הציבור הדרוזי הרבה ולא מעט.

איות ונתבקשתי לקבל משלחת של חיילים
דרוזיים שהפגינו, ואחרי ששמענו מה ששמענו - אני למד לדעת שקיים מצב
שקשה לי להבינו. אם אמנם נעשה כל כך הרבה, למה יש אצלם הרגשת קיפוח?
סדוע מופעם לפעם אנחנו קוראים בעתונות וגם כותבים לנו שאין שוויון פלא
כין חייל משוחרר דרוזי לבין חייל משוחרר יהודי. לדעתי, הבעיה איננה
באי-קבלתם של מספר חיילים דרוזיים לתע"ש. אני נתקלתי בסרוב לקבלת
חייל יהודי, מסיבות שונות ולאן דרוקת בסחובניות. אני סבור שהרגשת הקיפוח
גרועה מהקיפוח עצמו, ועל שאלה זו לא קיבלנו תשובה: למה יש הרגשת קיפוח
ואם ניתן לעשות בשטח ההסברה כדי לפגוע הרגשה זו.

הצעתו של מר חבושי בדבר ועדה לחיילים

משוחררים, נראית לי מאד.

אני מעורר מן הדברים הנעשים בשטח

התעשייתי.

יש האומרים כי הדרוזים הם אחד השבטים
האבודים של עם ישראל ואם יוכיחו זאת -

מ. כהן:

לא תהיה להם הרגשת קיפוח.

תן להם ליהנות מן הספק.

כ. קאסם:

אני סבור שעשינו עוול לדרוזים במה שנוגע
לשטח החינוך. העם היהודי איננו יודע

מ. כהן:

מהם הדרוזים ומכאן נובעת הרגשת התסכוכן. כאשר תלבושתו של הדרוזי דומה
לזו של הערבי - תלמיד תיכון איננו יודע להבדיל בין דרוזי לערבי. אני
סבור שאנחנו צריכים לעשות את הצעד הראשון בבית-הספר ולשלב במסגרת
שיעורי האזרחות שיעורים על העדה הדרוזית. יחד עם זאת צריך להדגיש,
שמיעות עלול תמיד להרגיש הרגשת קיפוח ואפילו יקבל הכל. אני שמח לשמוע
שנעשה הרבה. הבעיה היא שקיימת חוסר יוזמה של המועצות המקומיות ומצב
זה קיים גם אצל הערבים וגם אצל הדרוזים.

במה שנוגע לשיכונן: עלינו לזכור שחיללים
דרוזים מתחתנים מיד לאחר שחרורם ולכן הבעיה בקרב הדרוזים חריפה. נאמר
לי, לדוגמה, שבעוספיה, אחד משני הכפרים הגדולים, לא נבנו יחידות דיור
מאז שנת 1960. לדעתי זה מתדל שצריך לתקן אותו מהר ככל האפשר.

אני שמח על התיקון שהוכנס ביחס למתן

הלוואות.

לדעתי, אין הסברה מספקת בדין הדרוזים
כדי לחזור ולהדגיש בפניהם שנעשה בכפרים שלהם פיתוח מזורז ומואץ, כדי
להסיר מהם הרגשת תסכול.

הדרוזים אינם מבינים שהכנתה של תכנית
מיתאר זה עניין של זמן ובנושא זה יש עיכובים רבים גם במה שנוגע ליהודים.
בחיפה עברו עשרים שנים עד שהיא קיבלה תכנית מיתאר.

את ההסברה צריך להרחיב בעיקר בין מגוייסי
צה"ל, כי הם שליחי הכפר.

אני סבור שהמועצות המקומיות בכפרים
צריכות לדאוג לצרכי הכלל של הכפרים כגון: מועדון נוער, שאותו צריכים
לדרוש הצעירים. יש בין הדרוזים משכילים רבים וגם הם יכולים לעשות
לשינוי.

בעוספיה יש שלושה מועדוני נוער. גם
בדליה-אל-כרמל יש מועדון נוער.

ס. פלאח:

אני חושש שגם טיפול יתר עלול לגרום
להרגשה של תסכול ולכן צריך להאבק כדי

מ. כהן:

לקבל.

י. דרניצקי (יודין):
אני מציע שנחלק את הדיון לשני חלקים,
והייתי רוצה שהוועדה תקבל היום החלטה
בשתי נקודות: לזרז את הפתרונות הקונקרטיים לחיללים המשוחררים הדרוזים,
עם כל המשחמע מכך, ואם יש צורך במאמצים מיוחדים של משרד השיכון והבטחון -
לעשות הכל כדי לבצע בהקדם האפשרי.

י. דרניצקי (יודין):

שנית, אנחנו צריכים לקבל החלטה שפיגור כללי בהכנת תכניות מיתאר לישובים בארץ כולה, ובמקרה הזה לכפרי הדרוזים, לא צריך לשמש מכשול לתכניות בנייה לפתרון של צרכים דחופים בכפרים.

בישיבה של הנהלת סיעת המערך לפני שבוע שמעתי אמנם את הזדעתו של ראש הממשלה, שלא יסבול יותר את הסחבת בתכניות מיתאר. אני סבור שתגובתו היתה צודקת, כי לפי דעתי זה אחד הכשלונות המובהקים בשטח אדמיניסטרטיבי של ניהול המדינה. העובדה שהצביע עליה חבר-הכנסת כהן על חיפה ועל עשרים שנים שעברו עד להכנתה של תכנית מיתאר, אין בה כדי להחמיא.

אני חושב שבשתי הנקודות האלה: אפשרויות הבנייה בכלל ופתרונות דחופים לצרכי שיכון לחיילים, הוועדה צריכה לקבל המלצת ביניים בהקדם. מדוע אני מדבר על המלצת ביניים? - הזכרתי ליושבת-ראש הוועדה ביקור בכפרים הדרוזיים ---

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו: יש ביקור מתוכנן ל-25 ביולי.

י. דרניצקי (יודין):

אני מקבל הודעה זו בסיפוק, כי הרגשנו צורך לבקר בכפרים ולקבל תמונה הן של ההתקדמות שחלה והן של הליקויים שצריך להתגבר עליהם.

אני מציע שוועדת העבודה תחליט שלאחר מסקנות הביניים ולאחר הביקור נמשיך לקיים את הדיון על המצב בכפרים הדרוזיים ועל הצרכים שבהם מטפלת ועדת העבודה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

יש לי ספק אם יש צורך בהמלצות ביניים. נוציא קומוניקט ביחס לנקודות שדנו בהן כגון: זרוז הכנתן של תכניות מיתאר, ענין השיכונים וכו'. אחרי הסיור נוציא מסקנות סופיות, ואין צורך במסקנות ביניים.

י. דרניצקי (יודין):

התרשמתי מדבריו של מר קאסם על הצורך לזרוז את הבנייה בכפר רמה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

בישיבה הקודמת מר אבני הסביר את התכניות ונראה לי שלא הוגן שנבוא עכשיו ונדבר על זרוז. מכל מקום, אי-אפשר לעשות זאת בהעדרו של מר אבני.

ס. פלאח:

מר קאסם דיבר באופן ספציפי על הכפר שלו, אבל יש עדיפויות.

י. דרניצקי (יודין):

אני מציע שהוועדה תברר את הבעיה ולאחר הבירור נוכל לטפל בה.

מ. גז:

אני תומכת בהצעה של היושבת-ראש בקשר למסקנות וקומוניקט.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

אני מעונינת שנניח את המסקנות שלו עוד לפני הפגרה.

מ. גז:

הרגשת הקיפוח איננה מנת חלקם של הדרוזים בלבד. שמעתי את טענותיהם של הזוגות הצעירים מן הקטמונים. הם טוענים שמנת חלקם היא רק לשרת בצבא בשעה שעולים המגיעים ארצה, שלא שרתו בצבא, מקבלים מן המדינה הכל. הרגשת קיפוח קיימת אצל מי שסבור שמגיע לו ואין הוא מקבל.

מ. גז:

אני מבקשת להדגיש שהרגשה של קיפוח איננה בלעדית לבני העדה הדרוזית. יש במדינה עדות ותיקות יהודיות שמקננת בהן אותה הרגשת קיפוח. אני מאמינה שכשם שמר קאסם נכנס לתפקידו הודות לרמתו, תפיסתו, השכלתו וחינוכו, יהיו רבים אשר ישחלבו במשרות שונות כדי להסביר כשם שמר קאסם הצליח להסביר לנו.

א. לין:

אני סבור שהעדה הדרוזית בארץ איננה מקופחת. אני חושב שהעדה הדרוזית השיגה הישגים יפים, יוצאים מגדר הרגיל, ובזכות. אין ספק שיש דברים רבים שעדיין צריך לשפר וטוב שהם לוחצים, ואין זה עומד בסתירה לדבריה הצודקים של חברת-הכנסת מטילדה גז, שגם בקרב הישוב היהודי בארץ יש חוגים וציבורים המרגישים עצמם מקופחים מאד. בהזדמנות זו אני חוזר ואומר שאנחנו עומדים על סף של משבר חברתי בישוב היהודי.

מר קאסם עושה מלחמה למען הסקטור שהוא מייצג אותו. אנחנו יושבים כאן כדי לפתור בעיה. הבעיה הדרוזית קיימת. הדרוזים אינם חייבים לעזור לנו לפתור את הבעיה האיומה שלנו בקרב העדות שלנו. אבל הבעיה הדרוזית היא קטנה ביותר. מר חבושי ציין שיש קיפוח של בני העדה בתוך עצמה, בין "דרוזים אשכנזים", המתגוררים ליד חיפה אל על-יד נהריה, שמטבע הדברים, בגלל המיקום הגיאוגרפי ניתנת להם תאוצה של קידום, לבין אלה המתגוררים בהרים. זו בעייתם של מר קאסם ומר פלאח והשייח מועדי צריך לצפות מקם לפתור אותה.

וברשותכם, משפט שהוא טוב לכל המנהיגות הדרוזית. עם כל הכבוד לתרומתו של מר קאסם, לא זו הבעיה. הבעיה היא בכך שהגיע הזמן שהדרוזים ישאלו את עצמם מה הם עושים, כל אחד בנפרד וכולם ביחד, למען הדרוזים. עד כה הדרוזים עשו רבות למען המדינה אבל הם חייבים לתת לעצמם. אני מכיר את כל המועדונים, והאגודות והקבוצות הפועלות, כולם צועקים למען הדרוזים אבל לעשות הם אינם עושים, אם זה בעוספיה, או ברמה או במקומות אחרים. עתונות יש, אבל זו עתונות המסבירה ליהודים מה לעשות בשביל הדרוזים ועדיין לא ראיתי את בני הקבוצות הדרוזיות עושים בעבודה השחורה לקידום השכלה, פיתוח ותחעה דרוזית ישראלית. מר פלאח עושה רבות במשרד החינוך, אבל מה עושים הדרוזים בכפרים ולמען העדה הדרוזית - כמעט ולא כלום. רק בודדים עושים, והם יחידי סגולה אבל הציבור הדרוזי בכלל איננו מתמסד למען העדה הדרוזית.

א. בידץ:

אני מבקש להבהיר, בחשובה לדבריו של חבר-הכנסת דרניצקי (יודין), כי המינהל מגיש עכשיו תכניות בלי לחכות למיתאר, ואז עולה טרקטור, עושה פרצלציה והאיש יכול לבנות. כמובן שהוא מקבל את המענק.

יש תכניות רעיוניות, לדוגמה: שעל הגבעה הזאת ייבנה שיכון או תעשייה, ואז מתחילה העבודה בשטח. יש צוות אשר חי ועוסק ומטפל בנושא ואפשר לבצע. אנחנו מעמידים לרשות העניין הזה את אגף התכנון שלנו. זה קיים גם לגבי הבדואים. כאמור, מוצע שהסדר דומה יחול גם לגבי הדרוזים. כשם שישבנו בעכו ובהמלצתו של מר זורע הוועדה המליצה בפניה הממשלה, כך נמליץ בפני ועדת המנכ"לים להקים את הצוות הזה מיד. טוב יהיה אם בעניין זה תהיה המלצה מיידית. אני מדבר על ועדת ביצוע. כפי שאמרתי, לגבי הבדואים יש ועדת ביצוע, שריכוזה נתון בידי המינהל.

ג. מועדי:

על איזה מענק אתה מדבר?

א. בידץ:

כמו לחיילים משוחררים.

האם אתה מדבר על כסף או על קרקע?

ג. מועדי:

אני מדבר על כסף.

א. בידן:

מאחר שדובר רבות על תכניות מיתאר, אני מציע שנציג של משרד הפנים יוזמן לוועדה. לדעתי, יש מקום להזמין גם את נציג ההסתדרות.

ס. פלאח:

הם הוזמנו, אבל לצערי לא הגיעו לישיבה.

היו"ר ש. ארבל-אלמוזלינו:

מר הראל התנצל בפני שלא יוכל להופיע.

ג. מועדי:

כדי לתקן את הרושם שעלול להתקבל, שמה שעושים בשביל הדרוזים עלול לעורר תסיסה בקרב הנוצרים והמוסלמים. אני סבור שברור שהדרוזים נותנים הכל והכל מסכימים שבתמורה הם צריכים לקבל. לדעתי, הבעיה היא יותר "מלחמות היהודים", דהיינו בין המטפלים במיגזר הערבי ובין אחרים.

ס. פלאח:

כל אחד אחראי לתפקידו ומבקש להשיג את המקסימום. יחד עם זאת צריך לעשות הכל כדי שהדרוזי יחיה בשלום בתוך הכפר שלו ובין התושבים האחרים.

מר חבושי:

אני רוצה שהשכך יראה שהדרוזי מקבל יותר כדי שירצה להיות כמוהו.

ס. פלאח:

צריך לדאוג לכך שהשכך יכבד לפחות את הדרוזי הממלא תפקיד, ושיידע שיש תמורה.

א. לין:

נכונים דבריה של חברה-הכנסת משילדה גז בשאלת הקיפוח, שהרגשת קיפוח קיימת גם בקרב יהודים. אבל אצל הדרוזים הסיבות עמוקות יותר, האחת - שהיתה הזנחה במשך שנים, דבר אשר גרם להתמרמרות ולהרגשת תסכול. אני מרוצה שהציבור הדרוזי התעורר, הממשלה דנה פעמיים בנושא זה והחליטה על מדיניות חדשה, ואנחנו מקווים שהדברים ימצאו את פתרונם. שנית, חוסר הסברה גם בקרב היהודים וגם בקרב הדרוזים.

ס. פלאח:

אצל הדרוזים יותר.

ג. מועדי:

אני מאשים את עצמי כמרכז ועדת המנכ"לים. אני צריך לדאוג להסברת עבודתה של הוועדה. עדיין לא התחלנו לטפל בשאלות ההסברה. יש ליקויים ואני מקווה שנתקן אותם.

ס. פלאח:

בנוער הדרוזי מטפלים שני גורמים: משרד החינוך וההסתדרות. להסתדרות יש כיום מועדון בכל כפר דרוזי, לפחות מועדון אחד בכל כפר הוא של ההסתדרות. משרד החינוך מטפל בשלוש מסגרות: 1. החינוך המשלים למתבגרים עד גיל 18, שאינם לומדים. יש 8 בתי נוער כאלה ב-8 ישובים. 2. מסגרת של חינוך מבוגרים, קורסים להשכלה למבוגרים מעל לגיל 18. החל מ-1 באפריל התחילה הפעולה ב-5 כפרים דרוזיים. (3 מועדוני תרבות שאינם מיועדים ללימוד ממש אלא להרצאות בשטחים שונים כגון: אמנות וכו'. גם בפעולה זו הוחל ב-1 באפריל ב-5 כפרים.

עד איזו שעה פתוחים המועדונים?

א. לין:

הם פתוחים בהתאם לפעילות. כאשר יש פעילות - הם פתוחים.

ס. פלאח:

נעשית פעילות גם בקרב הנוער, אם כי לא במידה מספקת. צריך לזכור שמשרד החינוך יכול לפתוח מועדות אבל אין באפשרותו להביא אנשים למקום. הכלים נמצאים אבל הם אינם מנוצלים.

מר חבושי:

אני ממליץ בפני הוועדה שתמליץ על פתיחה של בית-ספר להנדסאים באיזור ידקה, אשר יוכל לענות לדרישותיהם של אלה שאין להם השכלה גבוהה. כוונתי לבית-ספר שיהיה קשור לטכניון. בידקה יש ריכוז גדול ביותר של הדרוזים ואני סבור שהוא המקום המתאים.

ע. קאסם:

אשר להסברה בקרב היהודים, על העדה הדרוזית. אחרי המאורעות שהיו בחודש אפריל בקרית-שמונה ובצפת, שנבעו מאי-הבנה, התרענו על כך בפני משרד החינוך ויחד עם זאת הצענו לשר החינוך והתרבות שיכריז על חגם של הדרוזים, נבי שועייב, כיום הדרוזים בבתי-הספר כדי שכל מורה יתן ביום זה הסבר על הדרוזים. אגב, יש ספר טוב של מר פאלח על הדרוזים. אני סבור ששעת הסברה כזו, כפי שהצענו, אחת לשנה, עשויה לתרום כדי שלא יהיה מצב שיהודים לא ידעו מאומה על הדרוזים. קיבלתי תשובה שהצעתי טובה, אבל עדיין לא נעשה דבר בכיוון זה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

אני מודה לכל אלה שתרמו לדיון שלנו גם מבחינת האינפורמציה ששמענו והעמדת הדברים בהתאם למציאות וכן על הצגת הבעיות שיש לטפל בהן. אני מוכרחה להודות שלא לא היו ידועים הרבה מהדברים ששמענו.

עדיין לא סיימנו את הסיבוב שלנו. יש עוד גורמים שאנחנו רוצים לשמוע. נזמין את נציג משרד הפנים בקשר לתכניות המיתאר. גם אנשי ההסתדרות יופיעו. חשבנו בין היתר גם על הזמנתם של אנשי המחלקה להתיישבות כדי לשמוע את דעתם. נקדיש עוד ישיבה בנושא זה לפני סיכום הדיון, ונזמין גם את נציגי משרד החינוך.

ס. פלאח:

אני מוכן לייצג את משרד החינוך והתרבות.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

אם אתה סבור שטוב שיבוא עוד מישהו ממשרד החינוך והתרבות, זה רצוי.

בקופוניקט שנוציא נבליט את הנקודה, שצריכה להיות ועדת ביצוע אשר תיבחר על-ידי ועדת המנכ"לים ותהיה מורכבת מנציגי של המעבהל, משרד הפנים, משרד מסחר ותעשייה, משרד השיכון ומשרד העבודה. ועדה זו תעסוק בתכנון ובפיתוח התשתית לכפרים הדרוזיים, דבר אשר יכול לזרז הכנתה של תכנית מיתאר. נפנה לוועדה המנכ"לים שתדון בנושא זה.

ס. פלאח:

אם הסוכנות תקבל את הטיפול - אין צורך בוועדה כזו.

א. בידה:

מדובר בצוות שפועל עם הסוכנות.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

נפנה לוועדת המנכ"לים לבחינת האפשרות של-ועדת ביצוע. עם הסוכנות תקבל את העניין - זה דבר אחד, אבל אם לאו - יש צורך בוועדת ביצוע.

אנחנו מחייבים את הצעתו של מר חבושי בדבר הקמתה של יחידה לטיפול והכוונה

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

של החייל המסתחרר לפני שחרורו.

יש יחידה כזו אלא שמר חבושי איננו מסתפק בטיפול שלה.

ס. פלאח:

אולי צריך להוסיף לה את נציג הדרוזים או שתהיה ועדה מיוחדת.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

הוועדה שאני מדבר עליה צריכה להיות מורכבת מנציגי צה"ל, משרד העבודה

מר חבושי:

ומשרד החינוך.

יתכן שיש מקום לוועדה נפרדת.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

אני מתנגד לוועדה נפרדת.

ס. כהן:

נדבר על צוות פעולה ולא על ועדה.

א. ליון:

כוונתו של מר חבושי היא שהוועדה

להכוונה תקבל תוספת של כוח אדם, כי הם עמוסים.

נפנה לוועדת המנכ"לים שתבחן את האפשרות של הגברת הטיפול והפעולה במסגרת היחידה להכוונה החייל לטיפול בחייל הדרוזי המסתחרר.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

אשר להסברה: צריכה להיות הסברה בקרב הדרוזים על אשר נעשה למענם, כי עד היום מובלט החסר וצריך להביא לידיעתם את הנעשה. כאן צריך לפעול בכל הצינורות המקובלים, הממלכתיים ואמצעי התקשורת.

גם בענין זה צריכה להיות המלצה לוועדת המנכ"לים.

ס. פלאח:

יש צורך שיהיה איזון בתחום ההסברה בקרב העדה הדרוזית כדי שידעו על הדברים החיוביים הנעשים, על-מנת שתהיה הרגשה טובה ושהיה ידוע שאכן נעשים דברים, יש תכניות, יש התקדמות ויש עשייה.

היו"ר ש. ארבלי-אלמוזלינו:

המשך הדיון שלנו בנושא זה יהיה בעוד כשבועיים ולאחר הסיור שלנו בכפרים הדרוזיים נוכל להניח מסקנות על שולחן הכנסת.

הישיבה ננעלה בשעה 11.15.